

การสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ เพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ*

Collaborative Local Governance in Supporting the Elderly's
Activities to Preserve and Adapt Local Wisdom – Sin-Sai Folksinger

สุนทรชัย ชอบยศ**

Sunthonchai Chopyot***

ศักดิ์สิทธิ์ ฆารเลิศ****

Saksit Karlers*****

สุรชัย ทาระคุณ*****

Surachai Tharakhun*****

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำสินไซชุมชนบ้านห้วยหว่า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น (2) ศึกษาผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัยของคณะหมอลำสินไซชุมชนบ้านห้วยหว่า (3) ศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาหมอลำสินไซ และ (4) ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ภาคีที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์หมอลำ

บทความนี้

Received

9 ตุลาคม 2562

Revised

17 ธันวาคม 2562

Accepted

8 มกราคม 2563

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น : กรณีศึกษาการอนุรักษ์หมอลำสินไซ ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ภายใต้ชุดโครงการส่งเสริมการปกครองตนเองของท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี 2562

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขารัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

*** Assistant Professor, College of Politics and Governance, Mahasarakham University

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขารัฐศาสตร์ คณะนิติรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

***** Assistant Professor, Faculty of Law and Politics, ROI-ET Rajabhat University

***** นักวิจัยและปฏิบัติการทางสังคม ศูนย์ยุทธศาสตร์ศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

***** Researcher and Social Practice, Yakoo Khee-Hom Centre for Local Governance Studies

สินไซ โดยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ผลการศึกษาพบว่า ประวัติความเป็นมาของหมอลำสินไซ ชุมชนบ้านห้วยหว้า เกิดขึ้นราว พ.ศ. 2500 ในหมู่บ้านมีคณะหมอลำสินไซ 2 คณะ คือ คณะบุ๋บันเทิงศิลป์และคณะชาธิ์บันเทิงศิลป์ ราวปี พ.ศ. 2508 หมอลำสินไซได้เริ่มหมดความนิยมและเข้าสู่ยุคหมอลำเพลิน โดยมีการก่อตั้งคณะหมอลำเพลินถึง 3 คณะ ข้อสังเกตที่ได้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 1) ชุมชนบ้านห้วยหว้าถือเป็นชุมชนแห่งหมอลำอย่างแท้จริง 2) หมอลำคือกิจกรรมสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนในอดีต 3) หมอลำกับการเสริมสร้างรายได้ของคนในชุมชนในอดีต 4) การเปิดโลกทัศน์จากการเดินทางไปแสดงหมอลำในที่ต่างๆ สำหรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัยของคณะหมอลำสินไซ ได้แก่ ผลกระทบของสังคมผู้สูงอายุที่มีต่อหมอลำสินไซ 1) ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุที่เป็นหมอลำสินไซ 2) การไม่ยอมรับและความไม่พร้อมของผู้สูงอายุที่มีต่อหมอลำสินไซ 3) ทศนคติของคนในครอบครัวศิลปินหมอลำสินไซที่ไม่ต้องการให้แสดง 4) การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุด้านหมอลำในพื้นที่ไม่เคยมีมาก่อน 5) การห่างหายจากความเป็นหมอลำทำให้หลงลืมบทกลอน 6) ทศนคติด้านลบของกลุ่มผู้สูงอายุหมอลำสินไซที่มีต่อเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ 7) ทศนะเชิงบวกของเยาวชนต่อกลุ่มผู้สูงอายุหมอลำสินไซ 8) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดความชัดเจนในการแสดงบทบาทเพื่อการอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ 9) ข้อกังวลด้านงบประมาณในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 10) การขาดแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่

แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ คือ 1) การสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 2) กระบวนการสร้างความตระหนักและความสำคัญในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น 3) การระดมความคิดและวางแผนเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำสินไซ โดยเน้นภาคีเครือข่ายเป็นฐาน 4) การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมของภาคีเครือข่าย 5) การสรุปผลการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายแก่ภาคีที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์หมอลำสินไซ 1) ด้านการสร้างความร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยวท้องถิ่นโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน 2) ด้านการยกระดับกิจกรรมด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดและระดับตำบล 3) การจัดทำแผนพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น 4) ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำสินไซ

คำสำคัญ: ความร่วมมือ, การบริหารท้องถิ่น, ผู้สูงอายุ, หมอลำสินไซ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This study aims to 1) seek to understand the history of traditional Sin-Sai folk singing in Huai-Wah Village, Non Khong Sub-district, Ban Fang District, Khon Kaen Province 2) investigate the aging of traditional Sin-Sai folk singer and consequent impacts; 3) seek to highlight guidelines on building local collaboration in the support of elderly activities in protection and application of Intangible cultural heritage of Sin-Sai folk singing, and 4) propose policy recommendations for stakeholders regarding the protection of Intangible cultural heritage of Sin-Sai folk music. The research employed qualitative methodology using a participatory action research process. The study revealed that the history of traditional Sin-Sai folk music in Ban Huai Wa (Huai Wa Village) began around 1957 (B.E 2500). There were two of traditional Sin-Sai folk music groups, namely the Boo Buntengsil Band and the Chalee Buntengsil Band. However, around the year 1965 (B.E 2508), traditional Sin-Sai folk singing began to lose popularity and was replaced by the era of Mor Lam Plearn (traditional%oisan%ofolk singing), with the establishment of three Mor Lam Plearn bands.

Finding regarding the local history include: 1) Ban Huai Wa is truly a community of Mor Lam 2) Mor Lam was an important activity in promoting and developing youth in the past 3) Mor Lam and the income raising of the community in the past 4) expanding the worldview from traveling to perform Mor Lam in various places. In terms of the impacts and the aging of the performers of traditional Sin-Sai folk singing, it can be concluded that 1) elderly traditional Sin-Sai performers suffer health problems; 2) disapproval and unreadiness of the elderly audiences towards the traditional Sin-Sai folk singing; 3) the attitude of family members against the traditional Sin-Sai folk performers 4) no prior existence of elderly groups of the traditional Sin-Sai folk singers in the village 5) an absence from the traditional Sin-Sai folk singing causes to forgetting the poem 6) negative attitude of the elderly Sin-Sai performers towards the new generation of children and youths; traditional Sin-Sai folk singing towards the new generation of children and youths; 7) positive attitude of youths towards the elderly Sin-Sai performers; 8) relevant agencies lack clarity in their role in protection and application of Intangible cultural heritage of Sin-Sai folk singing 9) budgetary concerns in promoting elderly activities for protection and application of Local Intangible Cultural Heritage 10) lack of a key leader in increasing activities for protection and application of local intangible cultural heritage in the village.

Guidelines for building local collaboration in the support of elderly activities comprise: 1) searching for local historical and cultural information 2) the process of raising awareness and acknowledgement of local history and culture 3) brainstorming and planning for protection and application of Intangible cultural heritage of Sin-Sai folk music, particularly through the network-based approach 4) concrete action taken by the network 5) working in collaboration on assessment.

Policy recommendations for stakeholders in the protection of intangible cultural heritage of Sin-Sai folk singing consist of: 1) building collaboration on local tourism management through the cultural capital- based approach 2) safeguarding and revitalization of Local intangible cultural heritage at both provincial and sub-district levels 3) formulation of a plan for the development of local intangible cultural heritage 4) enhancing networks for protection and application of Intangible cultural heritage of Sin-Sai folk singing.

Keywords: Collaboration, Local governance, elderly, Sin-Sai folk singing, local wisdom

1. บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเกิดขึ้นทั่วโลก ซึ่งมีผลต่อกำลังแรงงานในการพัฒนาประเทศ โดยในปี พ.ศ. 2559 ประชากรทั่วโลกมีอยู่ประมาณ 7,433 ล้านคน โดยมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุ (ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป) จำนวน 929 ล้านคน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 12.5 ของประชากรโลกทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) ทวีปเอเชียมีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมากที่สุดในโลก ขณะที่ประเทศไทยถูกจัดอันดับว่าเป็นประเทศที่มีประชากรที่เป็นผู้สูงอายุมากเป็นอันดับ 3 ของทวีปเอเชีย รองจากประเทศญี่ปุ่นและประเทศสิงคโปร์ (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2559) ปัจจุบัน (ข้อมูล ณ 31 ธันวาคม 2559) ข้อมูลกรมการปกครอง ได้ระบุว่า ประเทศไทยมีประชากรผู้สูงอายุมากถึงร้อยละ 15.07 ขณะที่กรมกิจการผู้สูงอายุได้ชี้ให้เห็นว่าในปี พ.ศ. 2564

โครงสร้างประชากรไทยจะเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยจะมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ของประชากรไทยทั้งหมด (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2561)

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น ประเทศไทยได้มีความพยายามในการกำหนดมาตรการรองรับหลายประการ ดังจะเห็นได้จากมีการนำเรื่องผู้สูงอายุกำหนดไว้เป็นนโยบายแห่งรัฐในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 โดยบัญญัติไว้ในหมวดที่ 6 ว่าด้วยแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา 71 ระบุว่า รัฐพึงให้ความช่วยเหลือเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ คนพิการ ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และคุ้มครองป้องกันมิให้บุคคลดังกล่าวถูกใช้ความรุนแรงหรือปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม รวมตลอดทั้งให้การบำบัด ฟื้นฟูและเยียวยาผู้ถูกกระทำการดังกล่าว หากพิจารณาโดยทั่วไปแล้วผู้สูงอายุอาจจำแนกได้สามกลุ่มคือ กลุ่มติดบ้าน กลุ่มติดเตียง และ

กลุ่มติดสังคม ทั้งนี้ผู้สูงอายุกลุ่มติดสังคมเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสามารถมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นได้เพราะท้องถิ่นแต่ละแห่งย่อมมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีความเฉพาะที่โดดเด่นในแต่ละพื้นที่ (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2552, น. 115)

การสร้างคุณค่าแก่ผู้สูงอายุผ่านการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งตามกฎหมายเทศบาลบัญญัติให้มีการส่งเสริมการพัฒนาผู้สูงอายุรวมถึงการบำรุงศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น (พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 มาตรา 50 (7) (8)) ซึ่งสองสิ่งนี้สามารถเชื่อมโยงให้เกิดพลังขับเคลื่อนท้องถิ่นได้ เพราะผู้สูงอายุจะมีองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาวัฒนธรรม โดยเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่น และการแสดงศิลปะพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น ทั้งนี้แต่ละพื้นที่ย่อมมีความแตกต่างและมีอัตลักษณ์เฉพาะตน การกระจายอำนาจ (Decentralization) ช่วยให้แต่ละท้องถิ่นสามารถหยิบยกทุนทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นมาสร้างเอกลักษณ์ของตนได้ สิ่งเหล่านี้คือเสน่ห์ของท้องถิ่นและการกระจายอำนาจที่ยอมรับในความแตกต่างหลากหลายของท้องถิ่น ย่อมสะท้อนความกล้าหาญของท้องถิ่นที่จะนำมรดกภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่นตนมาสร้างการเรียนรู้และการส่งเสริมการจัดการปกครองตนเองได้อีกด้วย

วรรณกรรมสืบทอด หรือ “สังข์ศิลป์ชัย” เป็นวรรณกรรมร่วมสองฝั่งโขงซึ่งปรากฏทั้งในประเทศไทย ลาว และกัมพูชา และพื้นที่ที่มีความโดดเด่นคือบริเวณภาคอีสาน โดยมีการใช้วรรณกรรมเรื่องนี้แพร่ในหลายช่องทางทั้งในการเทศนาไตรมาศของพระภิกษุ การแสดงผ่านหนังประมัตย์หรือหนังตะลุง การสะท้อนผ่านศิลปะลวดลายสถาปัตยกรรมแบบบดินทร์หรือจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถอีสาน การปรากฏตัวของสืบทอดในทางศาสนาเนื่องจากเชื่อกันว่าเป็นชาดกแต่เป็นชาดกนอกนิบาต

เพราะไม่มีในพระไตรปิฎก หากแต่เป็นเรื่องราวที่แต่งขึ้นมาโดยปราชญ์นามว่า ท้าวปางคำ (สุนทรชัย ขอบยศ, 2562ข) ทั้งนี้ยังมีการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านหมอลำสินไซ นอกจากความบันเทิงแล้วยังมีคติในการสอนคนอีสานไปในทางหนึ่ง โดยมีแง่คิดเรื่องการปกครองเพราะมีการอธิบายหลักทศพิธราชธรรมและหลักราชสังคหะ วัตถุประสงค์ ความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ ความกตัญญู ความร่วมมือ ความรัก การรู้จักยืด-คอง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการปกครองของคนอีสาน เป็นต้น ปัจจุบันการถ่ายทอดแนวคตินวนกรรมสินไซผ่านกลอนลำเริ่มเลือนหายไปเหมือนกับนักแสดงหมอลำที่อายุเข้าสู่วัยชรา เช่นเดียวกับสถานการณ์ปัญหาหมอลำสินไซในพื้นที่ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่นก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้สูงอายุและว่างเว้นจากการแสดงหมอลำมากกว่าทศวรรษเพราะสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้ก็ค่อยๆ สูญหายไป หากไม่มีการอนุรักษ์เอาไว้ให้แก่เยาวชนคนรุ่นหลังในพื้นที่ได้ศึกษาเรียนรู้ หมอลำสินไซเป็นองค์ความรู้ที่ฝังในตัวคน (Tacit Knowledge) คงหายไป ทั้งนี้วรรณกรรมสินไซถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่นเป็นพลังในการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ทำให้ชุมชนภูมิใจในท้องถิ่นตนเอง (ประเวศ วะสี, 2557, น. 92) ซึ่งจะนำไปสู่การรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมและการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมได้หากท้องถิ่นให้ความสำคัญ

ดังนั้น การที่ชุมชนในเทศบาลตำบลโนนฆ้องมีมรดกทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในอดีตเช่นนี้ ประกอบกับคนกลุ่มนี้เป็นผู้สูงอายุ มีความจำเป็นอย่างยี่งที่ต้องศึกษาประวัติความเป็นมาและคุณค่าของหมอลำสินไซ อันจะทำให้ได้ฐานข้อมูลในเชิงความสำคัญและความเกี่ยวเนื่องของคนในท้องถิ่นกับวรรณกรรมสินไซ อันจะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ประโยชน์ในพื้นที่ รวมถึงเมื่อได้ชุดข้อมูลชุมชนแล้วก็จะพิจารณาการเข้าสู่สังคมสูงวัยของคณะหมอลำโดยดูผลกระทบและ

การเปลี่ยนแปลงในขณะหมอลำอันเป็นภาพสะท้อนสังคมสูงวัยในระดับจุลภาคและนำไปสู่การแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์หมอลำสินไซโดยเน้นภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและการเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดทิศทางที่เป็นรูปธรรมในการอนุรักษ์หมอลำสินไซ โดยเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาองค์ความรู้ผ่านกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory action research : PAR) ซึ่งเป็นการวิจัยที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่เริ่มตกลงที่จะทำวิจัย กำหนดปัญหา เลือกวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตรวจสอบข้อมูล การตัดสินใจที่จะปฏิบัติตามแผน และวิเคราะห์ผลการปฏิบัติ เพราะที่ผ่านมายังไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดหยิบยกเรื่องราวเหล่านี้ในพื้นที่ขึ้นมาสู่การสร้างสรรคกิจกรรมของผู้สูงอายุแต่อย่างใด ทั้งนี้สิ่งที่ต้องพิจารณาให้หนักคือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็มีบทบาทสำคัญในเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุ การรักษาภูมิปัญญาวัฒนธรรม รวมทั้งการจัดการศึกษาในท้องถิ่นตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย อันเป็นบริการสาธารณะที่สำคัญที่ดำเนินการในพื้นที่ หากผนวกอย่างน้อยสามเรื่องนี้เข้าด้วยกัน ก็จะก่อให้เกิดความร่วมมือและนวัตกรรมท้องถิ่น โดยการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของหมอลำสินไซ ชุมชนบ้านห้วยห้ว ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น
- 2) เพื่อศึกษาผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัยของคณะหมอลำสินไซชุมชนบ้านห้วยห้ว ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

3) เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาหมอลำสินไซ

4) เพื่อให้ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายแก่ภาคีที่เกี่ยวข้องในการอนุรักษ์หมอลำสินไซ

3. ระเบียบวิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ซึ่งเน้นการสร้างความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแบบมีส่วนร่วม (วรรณดี สุทธิสารกร, 2560) ทั้งนี้ผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจะเริ่มจากส่วนที่เกี่ยวกับบริบทของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำกิจกรรมร่วมกัน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focused Group) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับกระบวนการในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติ คณะผู้วิจัยแบ่งรายละเอียดขั้นตอนในการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะเตรียมการ 2) ระยะเก็บรวบรวมข้อมูล 3) ระยะวางแผนปฏิบัติการแก้ไขปัญหา 4) สรุปประเมินผล/ผลักดันสู่นโยบายระดับท้องถิ่น ทั้งนี้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมหัวใจสำคัญคือกระบวนการสร้างองค์ความรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงโดยการมีส่วนร่วมนั่นเอง

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านห้วยห้ว เทศบาลตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น โดยการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนในมิติของหมอลำสินไซ การปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยมีภาคีเครือข่ายที่สำคัญ คือ เทศบาลตำบลโนนฆ้อง กลุ่มผู้สูงอายุ โรงเรียนห้วยห้ววิทยาคม

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น ศูนย์อนุรักษ์ชี้อ้อม ศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ผู้นำชุมชนบ้านห้วยหัว วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4. แนวคิดที่ว่าด้วยเครือข่ายความร่วมมือของท้องถิ่น

คำว่า “เครือข่าย” หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มคนหรือองค์กรที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจเนื่องจากมีเป้าหมายที่สอดคล้องกัน มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรเพื่อร่วมมือกันดำเนินภารกิจที่ตั้งไว้ด้วยความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (วิชัย รูปชาติ และคณะ, 2552, น. 22; นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, น. 73-74; เสรี พงศ์พิศ, 2551, น. 44-45; วีระศักดิ์ เครือเทพ, 2547, น. 162-163) ทั้งนี้วีระศักดิ์ เครือเทพ (2550, น. 84-91) ได้อธิบายถึงองค์ประกอบหลักของการทำงานแบบเครือข่ายในการบริหารงานท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจและมีความชัดเจนต่อประเด็นเครือข่ายในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีองค์ประกอบ 6 ประการ ดังนี้

ประการแรก เครือข่ายการทำงานมีวัตถุประสงค์หลักต้องการแก้ไขปัญหาสาธารณะหรือเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน หากเครือข่ายขาดเป้าหมายย่อมทำให้ขาดประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาและขาดความต่อเนื่องของเครือข่าย

ประการที่สอง เครือข่ายการทำงานมีการจัดความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในการบริหารระหว่างองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้การทำงานมีความสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่ใช้การยุบรวมหน่วยงานต่างๆ เข้าด้วยกัน ในเครือข่ายองค์กรต่างๆ ยังคงมีเอกลักษณ์และมีความเป็นอิสระจากองค์กรอื่นๆ

ประการที่สาม เครือข่ายการทำงานมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน คือ ตัวแสดงในเครือข่ายมีการ

แลกเปลี่ยน เทคโนโลยี ข้อมูล บุคลากร เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ประการที่สี่ เครือข่ายการทำงานเกิดขึ้นจากความสมัครใจของตัวแสดงต่างๆ เพื่อร่วมมือร่วมใจดำเนินการบางอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ความสมัครใจในการร่วมมือกันทำงาน คือ จะไม่มีตัวแสดงใดมีอำนาจควบคุมหรือสั่งการ การทำงานในเครือข่ายอยู่บนพื้นฐานของการเจรจาต่อรอง การประนีประนอมและการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างตัวแสดงต่างๆ ของเครือข่าย

ประการที่ห้า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงภายในเครือข่ายเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยความสัมพันธ์ที่เป็นทางการนั้นมักจะเกิดขึ้นระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน ในขณะที่หากเป็นหน่วยงานภาครัฐกับตัวแสดงอื่นๆ มักจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ

ประการที่หก เครือข่ายการทำงานที่มีความยั่งยืนจะต้องสามารถเพิ่มขีดความสามารถในการทำงานหรือการจัดการปัญหาสาธารณะได้อย่างเป็นรูปธรรมและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม

โดยสรุปแล้วเครือข่ายความร่วมมือท้องถิ่น คือการทำงานร่วมกันระหว่างท้องถิ่นกับหน่วยงานอื่นๆ หรือภาคส่วนอื่นๆ ทั้งนี้การทำงานแบบร่วมมือกันมีความสำคัญในการบริหารงานภาคสาธารณะในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพปัญหาของท้องถิ่นมีความสลับซับซ้อนทำให้ขอบเขตการแก้ไขปัญหาไม่ได้จำกัดเฉพาะหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเท่านั้น การทำงานลักษณะเครือข่ายจะช่วยให้ขีดความสามารถในการจัดการกับปัญหาเพิ่มขึ้น เนื่องจากการเสริมพลังการทำงานและสะท้อนความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในการร่วมกำหนดทิศทางนโยบายสาธารณะในระดับท้องถิ่นนั่นเอง

5. แนวคิดว่าด้วยการอนุรักษ์และ ประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559 ได้นิยามคำว่า “มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม” หมายความว่า ความรู้ การแสดงออก การประพจน์ปฏิบัติหรือทักษะทางวัฒนธรรมที่แสดงออกผ่านบุคคล เครื่องมือ หรือวัตถุ ซึ่งบุคคล กลุ่มบุคคล หรือชุมชนยอมรับและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน และมีการสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งโดยอาจมีการปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน ทั้งนี้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งเสริมและรักษาตามพระราชบัญญัตินี้ มีลักษณะสำคัญคือ (1) วรรณกรรมพื้นบ้านและภาษา (2) ศิลปะการแสดง (3) แนวปฏิบัติทางสังคมพิธีกรรม ประเพณี และเทศกาล (4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (6) การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว (7) ลักษณะอื่นตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ทั้งนี้มีแนวคิดการบริหารจัดการมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงรุกที่ต้องเน้นการถ่ายทอด ที่ผสมผสานกันระหว่างความรู้มรดกภูมิปัญญาพื้นฐานดั้งเดิม กับความรู้ที่เข้ามาใหม่จากภายนอก ที่ต้องทำให้เกิดการบริหารจัดการด้วยรูปแบบกิจกรรมต่างๆ จึงจะเกิดเป็นกระบวนการและกลยุทธ์ในการถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมขึ้น และควรคำนึงถึงแนวทางการจัดการและกลยุทธ์ที่สำคัญดังนี้ (วีระ โรจน์พจนรัตน์, 2551)

1) การส่งเสริมและสนับสนุนให้สร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายในชุมชน โดยให้ชุมชน กลุ่มบุคคล บุคคล องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม และสร้างความตระหนักถึงคุณค่า ความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของตน

2) การส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ

ความชำนาญ และการสืบทอดให้มากขึ้น โดยสนับสนุนให้ชุมชน กลุ่มบุคคล บุคคล องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ การปฏิบัติมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ทั้งในระบบ การศึกษา นอกกระบวนการศึกษา

3) ส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ พื้นฟู โดยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์หรือการรักษา มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยการสร้างความรู้ความเข้าใจให้เกิดความเคารพต่อจารีตประเพณีของชุมชน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของเยาวชนให้หันมานิยมไทย

4) ส่งเสริมด้านวิชาการโดยส่งเสริมให้มีการศึกษา วิจัย การรวบรวมจัดเก็บข้อมูล การจัดทำฐานข้อมูล รวมถึงการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดเคารพต่อจารีตประเพณีของชุมชน

5) ส่งเสริมให้มีการประกาศเกียรติคุณเพื่อยกย่อง เชิดชูเกียรติ ชุมชน กลุ่มบุคคล บุคคล องค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ทำคุณประโยชน์เกี่ยวกับการส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นกำลังใจรวมถึงสามารถทำให้เกิดการพัฒนาต่อยอดสร้างสรรค์

ทั้งนี้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไม่ใช่เฉพาะ ส่วนกลางเท่านั้นที่มีอำนาจหน้าที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองก็ทำหน้าที่ตามกฎหมายในการบำรุงรักษา และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ ขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ชาติพันธุ์และปัจจัยอื่นๆ ที่สามารถสะท้อนความเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

6. ประวัติความเป็นมาของหมอลำสินไซ ชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำให้ผู้คนที่ท้องถิ่น รู้จักรากเหง้าของตนและเชื่อได้ว่า จะเข้าใจตนเองมากขึ้น เพราะประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมีประโยชน์ในหลายทางด้วยกัน (สุนทรชัย ขอบยศ, 2562ก) อาทิ ช่วยในการสร้างความตระหนักและสำนึกรักท้องถิ่น การใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองกับอำนาจรัฐและทุน การใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวท้องถิ่น และ การใช้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ของคนในท้องถิ่น ทั้งนี้ภายหลังการสืบค้นประวัติศาสตร์ หมอลำสินไซบ้านห้วยหว้า พบว่ามีคณะหมอลำกลุ่มแรกๆ ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ในราว พ.ศ. 2500 โดยมีคณะหมอลำสินไซในอดีต 2 คณะ คือ คณะปู่บ้านเทิงศิลป์ และคณะชาริบ้านเทิงศิลป์

คณะชาริบ้านเทิงศิลป์และคณะปู่บ้านเทิงศิลป์ ถือเป็นคณะหมอลำคณะแรกๆ ของหมู่บ้านที่ โดยได้รับอิทธิพลของการแพร่กระจายของหมอลำสินไซและได้รับการฝึกหัดหมอลำสินไซจากพ่อหุย-พ่อชูลู จากบ้านท่าศาลา อำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เป็นครูผู้สอนหมอลำสินไซให้แก่ทั้งสองคณะในพื้นที่บ้านห้วยหว้า จนทำให้คณะหมอลำสินไซทั้งสองคณะได้ทำการแสดงหมอลำทั้งในหมู่บ้านและนอกพื้นที่ ตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 2502 ทำให้เด็กเยาวชนบ้านห้วยหว้าได้รับแรงบันดาลใจมาจากการได้รับชมและรับฟังหมอลำที่เข้ามาทำการแสดงในหมู่บ้าน ทำให้เยาวชนซึ่งจบการศึกษาขั้นพื้นฐานจากโรงเรียนในสมัยนั้นมีความสนใจและกระตือรือร้นในการฝึกหัดซ้อมหมอลำ จนกลายเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนอื่นๆ ภายในหมู่บ้านหันมาสนใจการแสดงหมอลำ

คณะหมอลำสินไซในสมัยนั้นได้รับความนิยมอย่างมาก เนื่องจากการแสดงหมอลำมีลักษณะการแสดงที่แปลกใหม่และน่าสนใจ ซึ่งจะเป็นเพียงการลำกลอนลำพื้นเท่านั้น โดยนักแสดงหญิงของหมอลำสินไซจะแต่งกายด้วยกางเกงขาสั้นสีดำ เสื้อสีขาว และ

สวมหมวกสีขาว ทำให้ได้รับความนิยมจากผู้คนจำนวนมาก จนได้รับการเรียกขานว่า “หมอลำกษาขาว” อีกทั้งยังมีลักษณะการพ้อนรำที่แปลกตาไม่เหมือนกับหมอลำทั่วไป ทำให้คณะหมอลำสินไซของบ้านห้วยหว้าได้รับการว่าจ้างให้ไปแสดงนอกพื้นที่หลากหลายที่ทั่วภาคอีสานแถบจังหวัดติดแถบแม่น้ำโขง เช่น จังหวัดหนองคาย โดยจะได้รับค่าจ้างประมาณ 300-500 บาท ซึ่งถือเป็นจำนวนเงินที่มากเมื่อเทียบกับค่าราคาทองคำในยุคนั้น จนกระทั่งราวปี พ.ศ. 2508 หมอลำสินไซได้เริ่มเข้าสู่ความชบเซา ผู้คนนิยมลดน้อยลง เนื่องจากหลายปัจจัย ได้แก่ รูปแบบการแสดงเป็นเนื้อเรื่องเดิมเรื่องเดียวตลอดการแสดง รวมถึงการเข้ามาแทนที่ของหมอลำเพลิน ฯลฯ

จากหมอลำสินไซสู่ยุคหมอลำเพลินช่วงประมาณปี พ.ศ. 2513-2515 ได้มีการรวมกลุ่มของคณะหมอลำเพลินในชุมชนเกิดขึ้น โดยในระยะเวลา 3 ปี หมู่บ้านห้วยหว้ามีการตั้งคณะหมอลำเพลินถึง 3 คณะ ได้แก่ 1) คณะประสานเสียงซึ่งรุ่งรำเพลิน 2) คณะบุญมี ท.จันทศิลป์รุ่งรำเพลิน และ 3) คณะ ส.ขวัญใจรุ่งรำเพลิน มูลเหตุของการก่อตั้งคณะหมอลำเพลินเกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจในการรับชมหมอลำเพลินที่เข้ามาแสดงในหมู่บ้าน ซึ่งมีรูปแบบการแสดงที่สนุกสนาน และมีความน่าสนใจกำลังได้รับความนิยมในสมัยนั้นจึงนำไปสู่การก่อตั้งคณะหมอลำเพลินภายในชุมชนบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น ภายหลังจากปี พ.ศ. 2515 ก็ได้มีการยุบคณะหมอลำเพลินเนื่องมาจากสาเหตุหลายปัจจัย ได้แก่ การแต่งงานมีครอบครัวของศิลปินหมอลำ ศิลปินหมอลำมีอายุที่เพิ่มมากขึ้น การเสียชีวิตลงของคนสำคัญ ภายใต้นั้นทำให้หมอลำเพลินคณะบุญมี ท.จันทศิลป์รุ่งรำเพลินต้องหยุดซ้อมการแสดงเอาไว้ นอกจากนี้ การถูกขโมยลำโพงขยายเสียงไป ซึ่งมีราคาแพงมาก ทำให้คณะ ส.ขวัญใจรุ่งรำเพลินไม่สามารถรับงานการแสดงได้ เป็นอีกหนึ่งบทสะท้อนของการเกิดขึ้นและ

การสิ้นสุดของคณะหมอลำเพลินภายในบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น

ข้อสังเกตที่ได้จากประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 1) ชุมชนบ้านห้วยหว้าถือเป็นชุมชนแห่งหมอลำอย่างแท้จริงจากการที่ในอดีตมีคณะหมอลำทั้งคณะหมอลำสิ้นและคณะหมอลำเพลินถึง 5 คณะ รวมกันแล้วมีประชาชนในพื้นที่ที่รวมกลุ่มกันเป็นคณะหมอลำจำนวนกว่า 71 คน 2) หมอลำคือกิจกรรมสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาเยาวชนในอดีต เพราะการส่งเสริมให้เยาวชนได้ประกอบอาชีพหลังจากที่สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว 3) หมอลำกับการเสริมสร้างรายได้ของคนในชุมชนในอดีต 4) การเปิดโลกทัศน์จากการเดินทางไปแสดงหมอลำในที่ต่างๆ

7. ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมสูงวัยของคณะหมอลำสิ้นไซของท้องถิ่น

ประการแรก ปัญหาด้านสุขภาพของกลุ่มศิลปินหมอลำสิ้นไซ พบว่าเทศบาลตำบลโนนฆ้องกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ เนื่องจากในปี พ.ศ. 2560 มีผู้สูงอายุในพื้นที่สูงถึงร้อยละ 17.96 ของประชากรในตำบล ซึ่งกลุ่มศิลปินหมอลำสิ้นไซได้อยู่ในกลุ่มดังกล่าวด้วย และการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนำมาสู่ปัญหาด้านสุขภาพในหลายลักษณะอันส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ

ประการที่สอง การไม่ยอมรับและความไม่พร้อมของผู้สูงอายุบางท่านที่มีต่อหมอลำสิ้นไซ เป็นอีกหนึ่งสถานการณ์ปัญหาที่ค้นพบอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุคือ กลุ่มศิลปินหมอลำสิ้นไซบางท่านมองว่า ตนเองไม่มีความสามารถในการแสดงเหมือนในอดีตที่ผ่านมา ซึ่งเมื่อครั้งที่ตนเองยังเป็นหมอลำสิ้นไซที่มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และในขณะที่เดียวกันยังมองว่าไม่อยากให้ลูกหลานของตนเองได้รู้ว่าตนเป็นหมอลำสิ้นไซ เพราะถือว่าเป็นคนแก่แล้ว

ประการที่สาม ทศนคติของคนในครอบครัวศิลปินหมอลำสิ้นไซ อันเนื่องมาจากการแสดงหมอลำสิ้นไซในอดีตนั้นถือได้ว่าได้รับความนิยมอย่างสูงส่วนหนึ่งมาจากการแสดงหมอลำสิ้นไซ มีเฉพาะผู้หญิงเป็นส่วนมาก แต่ภายหลังจากที่กลุ่มศิลปินหมอลำสิ้นไซได้แต่งงานมีครอบครัวทำให้ผู้ที่เป็นสามีไม่ยอมให้ภรรยาของตนไปดำเนินการแสดงหมอลำสิ้นไซดังที่เคยทำผ่านมา ในปัจจุบันจะพบมุมมองบางส่วนจากลูกหลานที่ไม่ต้องการให้บุพการีของตนเข้าร่วมการแสดงเพราะห่วงเรื่องสุขภาพ

ประการที่สี่ การรวมกลุ่มของผู้สูงอายุด้านหมอลำในพื้นที่ไม่เคยมีมาก่อน กลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นศิลปินหมอลำสิ้นไซบ้านห้วยหว้า เป็นผู้ที่มีศักยภาพในด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสิ้นไซ และได้รับความนิยมเพียงระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้นส่งผลทำให้กลุ่มศิลปินหมอลำสิ้นไซได้หันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นเวลาผ่านไปกว่า 5 ทศวรรษยังไม่เคยมีการรวมกลุ่มของกลุ่มศิลปินและการส่งเสริมจากฝ่ายนโยบายแต่ประการใด

ประการที่ห้า การห่างหายจากการแสดงหมอลำของศิลปินหมอลำสิ้นไซทำให้หลงลืมบทกลอนหมอลำสิ้นไซ เป็นหมอลำที่ได้รับความนิยมในช่วงทศวรรษ 2500 - 2508 เท่านั้น ภายหลังจากเมื่อมีการยุบคณะต่างๆ ทำให้กลุ่มศิลปินหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่นและไม่มีการทบทวน ผึกซ้อมอย่างต่อเนื่องทำให้มีการหลงลืมบทกลอน อย่างไรก็ตามกลอนลำสำคัญๆ ผู้สูงอายุยังสามารถจำได้อย่างดี

ประการที่หก ทศนคติด้านลบของกลุ่มผู้สูงอายุหมอลำสิ้นไซที่มีต่อเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ โดยกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นศิลปินหมอลำสิ้นไซ มองว่าเด็กและเยาวชนในปัจจุบันไม่ให้ความสำคัญกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสิ้นไซภายในพื้นที่ จึงไม่มีแนวทางในการอนุรักษ์และสานต่อทางวัฒนธรรม

ประการที่เจ็ด ทักษะเชิงบวกของเยาวชนต่อกลุ่มผู้สูงอายุหมอลำสินไซ ถึงแม้ในทัศนะของกลุ่มศิลปินหมอลำสินไซ จะมองว่าเด็กและเยาวชนว่าไม่ให้ความสนใจเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม แต่เมื่อเด็กและเยาวชนได้รับฟังข้อมูลจากคณะผู้วิจัยในเวทีเปิดโครงการวิจัยและได้ชมการแสดงของกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นศิลปินหมอลำสินไซ กลับพบว่าเด็กและเยาวชนมีความสนใจและอยากเห็นศิลปะการแสดงหมอลำสินไซ หากแต่ยังขาดพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกันเท่านั้น

ประการที่แปด หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดความชัดเจนในการแสดงบทบาทเพื่อการอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ โดยเฉพาะหมู่บ้าน วัด สถานศึกษาภายในพื้นที่และที่สำคัญคือเทศบาลตำบลโนนฆ้อง ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ควรให้ความสำคัญกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ แต่ก่อนช่วงปี พ.ศ. 2562 ประเด็นเรื่องสินไซยังไม่มีมีการกล่าวถึงในทางนโยบายแต่ประการใด

ประการที่เก้า ข้อกังวลด้านงบประมาณในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม กลุ่มศิลปินหมอลำสินไซมีความสนใจที่จะรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซขึ้น ส่วนหนึ่งมาจากการรับทราบถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการเริ่มทยอยเสียชีวิตของกลุ่มศิลปิน และเกิดการเล็งเห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่อยู่ในตนเอง แต่ยังมีข้อกังวลเกี่ยวกับเรื่องงบประมาณที่จะเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว

ประการที่สิบ การขาดผู้นำในการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมอลำเป็นสินไซเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า

ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดไว้ให้คงอยู่กับแผ่นดินอีสาน แม้จะมีกลุ่มศิลปินหมอลำสินไซ ที่เริ่มตระหนักและให้ความสำคัญกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมดังกล่าว แต่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีแกนนำสำคัญ เช่น ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มต่างๆ ภายในชุมชนที่จะเข้ามาช่วยในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซให้เกิดความยั่งยืน ทั้งนี้ต่อมามีการตั้งผู้ใหญ่บ้านห้วยหัวหามูที่ 6 เป็นประธานกลุ่มเพื่อร่วมกับกลุ่มผู้สูงอายุในการอนุรักษ์วัฒนธรรมของท้องถิ่นไว้

8. แนวทางการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ

จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเป็นฐาน ภายใต้การสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์ หมอลำสินไซบ้านห้วยหัวหามู ซึ่งมีภาคีเครือข่ายจากภาคส่วนต่างๆ ร่วมประชุมให้ข้อมูลและข้อเสนอแนะ รวมถึงการปฏิบัติตามแนวทางที่มีการเสนอของเครือข่าย ทั้งนี้การสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ มีการดำเนินการดังนี้

8.1 การสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถือว่าเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการดำเนินวิจัย โดยคณะผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษา ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับกลุ่มศิลปินหมอลำสินไซ กลุ่มผู้สูงอายุที่เคยรับชมรับฟังหมอลำสินไซ ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่นภายในพื้นที่ชุมชน เพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของคณะหมอลำสินไซ

สภาพบริบทภายในพื้นที่ รวมไปถึงสถานการณ์ปัญหาเกี่ยวกับการขาดการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ ผลจากการสืบค้นข้อมูลดังกล่าวทำให้ได้ข้อมูลประวัติศาสตร์ท้องถิ่นช่วงหนึ่ง จึงนำไปสู่การประชุมเพื่อปรึกษาหารือและร่วมอภิปรายแสดงความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายในพื้นที่ในลำดับต่อไป

8.2 กระบวนการสร้างความตระหนักและความสำคัญในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น

ภายหลังการสืบค้นข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำเสนอข้อมูล เพื่อการตรวจสอบและแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยมีขั้นตอนในการสร้างความตระหนักดังนี้

ประการแรก การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยคณะผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ในเวทีเปิดโครงการวิจัยฯ เพื่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับข้อมูลที่มีในพื้นที่และถือว่าการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งจากชุมชน และยังได้อธิบายถึงความสำคัญของวรรณกรรมสินไซ และการยกตัวอย่างพื้นที่ต้นแบบที่นำเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม มาขับเคลื่อนการดำเนินการพัฒนาพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน เพื่อให้เห็นความสำคัญของทุนทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของตนเอง

ประการที่สอง การระดมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำสินไซ คณะผู้วิจัยได้ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ จากผู้ที่เข้าร่วมประชุมเพื่อให้เกิดการเห็นปัญหาและความสำคัญของประวัติศาสตร์ มรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะเป็นฉากทัศน์ต่อไปในการแสวงหา

แนวทางร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซในลำดับต่อไป

8.3. การระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำสินไซ โดยเน้นภาคีเครือข่ายเป็นฐาน

เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายหลังจากเกิดการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซภายในพื้นที่บ้านห้วยหว้า โดยภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมแสดงความคิดเห็นจากสถานการณ์ปัญหา เพื่อนำไปสู่แนวทางการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซให้เกิดความยั่งยืนผลจากการประชุมพบว่า ได้มีข้อเสนอสำคัญดังนี้ 1) การรวมกลุ่มของศิลปินหมอลำสินไซเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม 2) เสนอให้มีการดำเนินกิจกรรมในหลายรูปแบบ เช่น การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซเข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่น การสร้างพื้นที่ให้เป็นแหล่งศึกษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม เช่น การพัฒนาอุทยานป่าดูเจ้าปู่คำแสนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ สินไซตำบลโนนฆ้อง การนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ มาเผยแพร่ในที่สาธารณะมากขึ้น ตลอดจนการเสนอให้องค์กรต่างๆ ได้ผนึกกำลังในนามภาคีเครือข่าย เพื่อการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของผู้สูงอายุ เพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ

8.4 การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมของเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ

ประการแรก การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซบ้านห้วยหว้า มีการจัดการประชุมเพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานมรดก

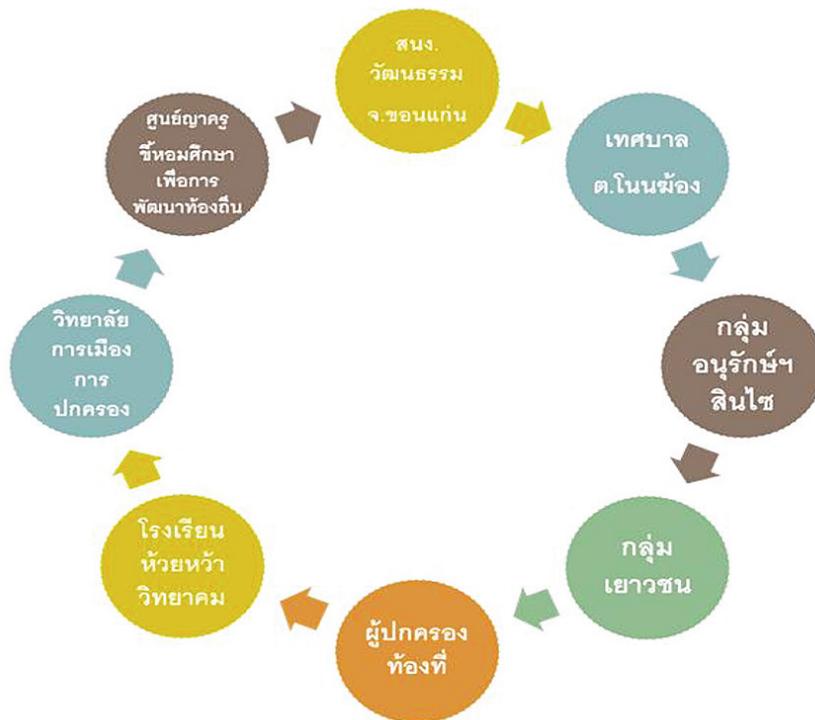
ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่ ผลจากการประชุม นำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชบ้านห้วยหว้า เกิดขึ้นในที่สุด ซึ่งกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุและผู้สนใจในหมอลำสินไช เพื่อร่วมกันประยุต์และอนุรักษ์หมอลำสินไช

ประการที่สอง แนวทางในการจัดตั้งภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไช ภาคีเครือข่ายที่มาช่วยในการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินกิจกรรม เกิดจากการจัดการประชุมจากผู้นำท้องถิ่นเทศบาลตำบลโนนฆ้อง สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น โรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคม กลุ่มอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชบ้านห้วยหว้า กลุ่มเด็กและเยาวชน วิทยาลัยการเมือง

การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ศูนย์วิทยากรซีห้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและดำเนินการจัดตั้งภาคีเครือข่ายที่จะช่วยหนุนเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมให้เกิดความเข้มแข็งและเกิดความยั่งยืนภายในอนาคต

ประการที่สาม การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ในการอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไช การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เพื่อเป็นหลักประกันสำคัญว่าจะร่วมกันในการส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไชภายในพื้นที่ต่อไปในอนาคต โดยได้ลงนามที่โรงเรียนบ้านห้วยหว้าวิทยาคม พร้อมกับเรียนเชิญตัวแทนชุมชน คณะครูนักเรียน ผู้นำทางศาสนา มาร่วมเป็นสักขีพยาน

ภาพที่ 1 ภาคีที่ร่วมผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และประยุต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

แหล่งที่มา : สุนทรชัย ขอบยศและคณะ (2562ค)

8.5 ผลการดำเนินงานกิจกรรมภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช

จากการขับเคลื่อนการดำเนินงานภายใต้ภาคี

เครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช ได้นำไปสู่ผลการดำเนินงานกิจกรรมได้หลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้มีผลการปฏิบัติการจากการสร้างความร่วมมือดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการดำเนินงานกิจกรรมภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือ

รูปแบบกิจกรรม	ชื่อกิจกรรม	ตัวแสดงที่สำคัญ	ลักษณะ	กระบวนการ	ผลลัพธ์
1) ด้านการอนุรักษ์	1.1) การรวมกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า	เทศบาลตำบลโนนฆ้อง คณะครูโรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคม ผู้นำท้องที่ กลุ่มผู้สูงอายุบ้านห้วยหว้า วัฒนธรรมอำเภอบ้านฝางและคณะผู้วิจัย	เกิดขึ้นจากการเล็งเห็นถึงสถานการณ์ปัญหาการของศิลปินหมอลำลิ้นไช ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผู้สูงอายุพร้อมกันนี้ ยังมีโรคประจำตัว นอกจากนี้ศิลปินหมอลำลิ้นไชบางท่านได้เสียชีวิตลงไปพร้อมกับศิลปินวัฒนธรรมภายในตัวท่าน บทเรียนสำคัญดังกล่าวทำให้กลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไชและองค์กรต่างๆ ได้เล็งเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช จึงนำไปสู่การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้าขึ้น	1) การสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในการอนุรักษ์หมอลำลิ้นไชภายในพื้นที่ของนักวิจัย 2) การนำเสนอข้อมูลประเด็นปัญหาและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในพื้นที่หากไม่มีการอนุรักษ์และสืบทอดผ่านเวทีประชุมร่วมกันจากหน่วยงานหลายภาคส่วนภายในพื้นที่	1) เกิดข้อเสนอจากภาคีเครือข่ายให้กลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไชรวมกลุ่มกันเพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้าขึ้น 2) ภายหลังจากการประชุมได้เกิดกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า โดยเกิดจากกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า
	1.2) การเรียบเรียงและปริวรรตกลอนลำลิ้นไชฉบับบ้านห้วยหว้า (ดูเพิ่มเติมได้จากสุนทรชัย ขอบยศ และคณะ, 2562ก) กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น	กลุ่มอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า และคณะผู้วิจัย	เกิดจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของกลอนลำลิ้นไชที่ไม่ได้มีการจัดพิมพ์ให้เป็นลายลักษณ์อักษรหรือในลักษณะของหนังสือกลอนลำลิ้นไช โดยศิลปินหมอลำลิ้นไชจะมีเขียนไว้ในสมุดเท่านั้น ซึ่งภายหลังที่ได้มีการประชุมเวทีแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช จึงได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลอนลำหากมีการปริวรรตและจัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่ให้กับบุคคลต่างๆ ที่มีความสนใจเกี่ยวกับกลอนลำลิ้นไช นอกจากนี้ทำให้โรงเรียนภายในพื้นที่ได้นำกลอนลำไปประยุกต์ใช้ในหลักสูตรท้องถิ่นอนาคต	1) การจัดเวทีประชุมระดมความคิดเห็นจากภาคีเครือข่ายเพื่อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นไช	1) เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดของกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไชซึ่งเดิมที่ไม่ยินยอมเผยแพร่กลอนลำลิ้นไช 2) เกิดข้อเสนอจากภาคีเครือข่ายในการรวบรวมกลอนลำและความร่วมมือระหว่างกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นไชบ้านห้วยหว้า และคณะผู้วิจัยที่ร่วมกันปริวรรตกลอนลำ

รูปแบบกิจกรรม	ชื่อกิจกรรม	ตัวแสดงที่สำคัญ	ลักษณะ	กระบวนการ	ผลลัพธ์
				<p>2) การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลอนลำสั่นไซ่ผ่านการอธิบายเหตุการณ์เสียชีวิตของศิลปินหมอลำสั่นไซ่ทำให้กลอนลำสั่นไซ่ได้สูญสลายไปกับศิลปินหมอลำ</p> <p>3) การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของกลอนลำสั่นไซ่หากเกิดการปริวรรตและจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร จัดพิมพ์เป็นหนังสือ เพื่อให้คนลูกหลานได้เรียนรู้เกี่ยวกับศึกษาเรียนรู้ต่อไป</p>	
<p>2) ด้านการประยุกต์</p>	<p>2.1) ประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในหลักสูตรท้องถิ่นภายในโรงเรียน</p>	<p>กลุ่มอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสั่นไซ่บ้านห้วยหว้า คณะผู้วิจัย คณะครูนักเรียนโรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคม</p>	<p>ภายหลังจากเวทีประชุมเพื่อแสวงหาแนวทางในการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำสั่นไซ่จึงนำไปสู่จากการเล็งเห็นถึงกลุ่มที่จะมาสืบทอดหมอลำสั่นไซ่ซึ่งคือเด็กและเยาวชนภายในพื้นที่โดยในอดีตกลุ่มเด็กและเยาวชนได้ไปเรียนรู้หมอลำสั่นไซ่ โดยอาจกล่าวได้ว่าหมอลำเป็นสื่อการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้การเรียนรู้หมอลำยังทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กและกลุ่มศิลปินหมอลำ และทำให้เด็กได้เรียนรู้ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น จากสถานการณ์ที่ได้กล่าวมาจึงนำสู่การประชุมเพื่อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไปประยุกต์ใช้ในหลักสูตรท้องถิ่น</p>	<p>1) การจัดการประชุมระหว่างกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสั่นไซ่บ้านห้วยหว้า คณะครูนักเรียนโรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคม และคณะผู้วิจัยเกี่ยวกับแนวทางในการประยุกต์หมอลำสั่นไซ่กับหลักสูตรท้องถิ่นภายในโรงเรียน</p> <p>2) การชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาและความสำคัญของหมอลำสั่นไซ่ภายในพื้นที่ และระดมความคิดเห็นในการประยุกต์หมอลำสั่นไซ่ในหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้ระหว่างเด็กเยาวชนและกลุ่มศิลปินหมอลำสั่นไซ่</p>	<p>1) เกิดแนวทางร่วมกันในการนำมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสั่นไซ่เข้าไปในหลักสูตรท้องถิ่นโดยจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ในคาบเรียนลดเวลาเรียนเพิ่มเวลารู้ในทุกวันศุกร์ของสัปดาห์โดยในขณะนี้อยู่ในระหว่างการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นภายในโรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคม</p>

รูปแบบกิจกรรม	ชื่อกิจกรรม	ตัวแสดงที่สำคัญ	ลักษณะ	กระบวนการ	ผลลัพธ์
	2.2) อุทยานการเรียนรู้สินไซ ตำบลโนนฆ้อง ผ่านการนำ กลอนลำมาใช้ในการอธิบายเรื่องราวสินไซในบริเวณ อุทยานป่าคู่เจ้าปู่คำแสน	วิทยาลัยการเมือง การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม กลุ่มอนุรักษ์มรดก และประยุกตมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมหมอลำสินไซบ้านห้วยหว้า เทศบาลตำบลโนนฆ้อง ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)	เกิดข้อเสนอนะจากการประชุมในการใช้ประโยชน์ตอนเจ้าปู่คำแสนที่มีความเชื่อมโยงให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนโดยประยุกตหมอลำสินไซเข้าไปในพื้นที่ป่า ด้วยการสร้างฐานการเรียนรู้ การผจญภัยของไซ เพื่อตามหา นางสมณทาที่เรียกว่า “6 ย่านน้ำ 9 ด่านมหาภัย” และที่สอดแทรกคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต เช่น ความกล้าหาญ ความกตัญญู นอกจากนี้ยังเป็น การแปรสภาพจากแหล่งมั่วสุมของเด็กเยาวชนให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน	1) การประชุมปรึกษาหารือจากภาคีเครือข่ายถึงแนวทางในการประยุกตมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมหมอลำสินไซในพื้นที่ป่าเจ้าปู่คำแสน 2) การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างแหล่งเรียนรู้เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยประยุกตใช้ทุนทาง วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น 3) เปิดให้ผู้เข้าร่วมประชุมอภิปราย แสดงความคิดเห็น 4) เมื่อผ่านเวทีประชุมในการดำเนินการจึง แสวงหาแนวทางเพื่อของบประมาณในการจัดทำ อุทยานการเรียนรู้สินไซตำบลโนนฆ้องขึ้น	1) เกิดอุทยานการเรียนรู้สินไซ ตำบลโนนฆ้องและได้ดำเนินการเปิดอุทยานการเรียนรู้สินไซในนาม ภาคีเครือข่าย 2) เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับ วรรณกรรมสินไซ ภายในพื้นที่โดย คณะครูได้นำนักเรียนโรงเรียน ห้วยหว้าวิทยาคม มาศึกษาเรียนรู้ 3) เกิดการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในนามภาคี เครือข่าย 4) สำนักงาน วัฒนธรรมจังหวัด ขอนแก่นร่วมกับ เทศบาลตำบลโนนฆ้องเสนอขอ งบประมาณจังหวัด ประจำปี 2564 จำนวน 2 โครงการ กว่า 5,490,000 บาท
	2.3) การประยุกตทำรำสินไซใน กลุ่มกลองยาว บ้านห้วยหว้า	กลุ่มอนุรักษ์มรดก และประยุกตมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมหมอลำสินไซบ้านห้วยหว้า กลุ่มกลองยาว บ้านห้วยหว้า	เนื่องจากทำรำสินไซมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งถือได้ว่ามีเอกลักษณ์ที่สร้าง อัตลักษณ์ให้กับคนภายในท้องถิ่น จึงเกิดแนวคิดเห็นในการประยุกตทำรำสินไซเข้ากับกลุ่มกลองยาวสินไซ บ้านห้วยหว้า เพื่อเป็นการสร้าง อัตลักษณ์และสืบทอดและอนุรักษ์ ทำรำสินไซภายในพื้นที่	1) การจัดประชุม ภาคีเครือข่ายแสวงหาแนวทาง การอนุรักษ์และ ประยุกตมรดก ภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรมหมอลำสินไซ 2) ชี้แนะให้เห็นถึงความสำคัญของการประยุกตในกลุ่มกลองยาวบ้านห้วยหว้า 3) เปิดให้ผู้เข้าร่วมประชุมอภิปราย แสดงความคิดเห็น ในการดำเนิน กิจกรรม	1) เกิดการ ประยุกตทำรำสินไซเข้ากับ กลุ่มกลองยาวสินไซภายในพื้นที่เกิดขึ้น โดยเริ่มมีการร่วมมือกัน 2) เกิดกิจกรรมที่เป็นสื่อกลางที่นำไปสู่การปฏิสัมพันธ์ ระหว่างช่วงวัย ภายในชุมชน 3) เกิดพื้นที่ การแสดงร่วมกัน ของกลุ่มหมอลำสินไซและ กลุ่มกลองยาว บ้านห้วยหว้า

รูปแบบกิจกรรม	ชื่อกิจกรรม	ตัวแสดงที่สำคัญ	ลักษณะ	กระบวนการ	ผลลัพธ์
	2.4) การทดลองปฏิบัติชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	กลุ่มอนุรักษ์มรดกและประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นชื่บ้านห้วยหว้า กลุ่มคลองยาวบ้านห้วยหว้าผู้นำท้องที่ คณะผู้วิจัย วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้ชี้ให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของกลุ่มคลองยาวลิ้นชื่ กลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นชื่บ้านห้วยหว้า อุทยานการเรียนรู้ลิ้นชื่ ซึ่งการเกิดขึ้นดังกล่าวสามารถที่จะต้อนรับการมาเยือนของผู้ที่มีความสนใจท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีสาน จึงเกิดการทดลองปฏิบัติการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้นภายในชุมชนโดยได้รับความร่วมมือจากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคามในการให้สัตยาบันร่วมในการปฏิบัติการทดลองปฏิบัติการท่องเที่ยวชุมชนบ้านห้วยหว้า	1) การประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกับภาคีเครือข่ายเพื่อระดมความคิดเห็นถึงความเห็นได้ในการดำเนินกิจกรรม 2) เปิดให้ผู้เข้าร่วมประชุมอภิปรายแสดงความคิดเห็น 3) เมื่อเกิดการเห็นร่วมกันจึงนำไปสู่การลงมติทดลองปฏิบัติการชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 4) แบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบภายใต้การทดลองปฏิบัติการชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 5) ประสานความร่วมมือจากวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อขอความอนุเคราะห์หนังสือเข้าร่วมกิจกรรม	1) เกิดปฏิบัติชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม
	2.7) การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ลิ้นชื่ผ่านสมุดวาดภาพระบายสีลิ้นชื่ และการประยุกต์ผ่านเกม	คณะผู้วิจัย	เพื่อให้เกิดสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมลิ้นชื่ให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้มีความเข้าใจง่ายมากขึ้นผ่านสมุดวาดภาพลิ้นชื่และเกมลิ้นชื่ให้เหมาะสมกับช่วงวัยแห่งการเรียนรู้และคุณครูภายในโรงเรียนสามารถนำไปเป็นกิจกรรมในการเรียนการสอนภายในโรงเรียน	1) ศึกษารูปแบบเกมและเรื่องราววรรณกรรมลิ้นชื่และวิเคราะห์การประยุกต์เกมกับวรรณกรรมลิ้นชื่ 2) นำเสนอคู่มือเกมและสมุดวาดภาพลิ้นชื่ต่อภาคีเครือข่าย	1) เกิดคู่มือเกมลิ้นชื่และสมุดวาดภาพลิ้นชื่ (สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ, 2562ค)

แหล่งที่มา : สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ (2562ค)

9. องค์ความรู้ด้านการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นจากกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

ประการแรก สร้างการตระหนักถึงสถานการณ์ปัญหาในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาร่วมกัน การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสถานการณ์ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันโดยประสานงานผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และต้องอธิบายทุนทางวัฒนธรรมที่ค้นพบรวมถึงระดมปัญหาที่เกิดขึ้นโดยการตั้งคำถามภายในที่ประชุมเพื่อเกิดการอภิปรายแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน

ประการที่สอง การให้ความสำคัญกับภารกิจขององค์กรภายในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับประเด็นการสร้างความร่วมมือ ในกระบวนการสร้างความร่วมมือภายในท้องถิ่นจำเป็นต้องนำเสนอประเด็นที่เชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่และภารกิจขององค์กรของตนที่ดำเนินการอยู่ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงในมิติการดำเนินงานร่วมกัน ให้มีประสิทธิภาพ เช่น การดำเนินการสร้างความร่วมมือในมิติประเด็นด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นที่ต้องอาศัยองค์กรภาคีเครือข่ายภายในพื้นที่ คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น ภาคประชาสังคม ในชุมชน โรงเรียนในเขตพื้นที่ วัฒนธรรมอำเภอ ฯลฯ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีภารกิจในการส่งเสริมในมิติภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่น ทำให้การดำเนินงานความร่วมมือได้มีแนวทางในการดำเนินงานอย่างหลากหลาย และการดำเนินกิจกรรมด้านความร่วมมือสอดคล้องกับภารกิจ อำนาจหน้าที่ของแต่ละองค์กรในภาคีเครือข่าย

ประการที่สาม การสร้างความร่วมมือต้องมีเป้าหมายร่วมกัน การมีเป้าหมายร่วมกันในนามภาคีเครือข่ายความร่วมมือ เกิดจากการเห็นถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จนนำไปสู่การสร้าง

ความร่วมมือและมีเป้าหมายร่วมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการประสานความร่วมมือของแต่ละภาคีเครือข่าย

ประการที่สี่ การประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่องและมีกิจกรรมที่ดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือเกิดผลที่เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จำเป็นต้องเข้าไปประสานความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ ภายในพื้นที่ การประสานความร่วมมืออย่างต่อเนื่องจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและการกำหนดการดำเนินกิจกรรมร่วมกันในอนาคต โดยการประสานอาจมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานการณ์และโอกาสตามความเหมาะสม

ประการที่ห้า การสร้างกลไกความร่วมมือที่มีความชัดเจน โดยกลไกคือเครือข่ายทางวัฒนธรรม โดยมีการประสานงานระหว่างองค์กรภาคีเครือข่าย โดยเฉพาะการประสานงานระหว่างผู้ปฏิบัติงานที่รับผิดชอบโดยตรงในแต่ละหน่วยงานของเครือข่าย ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งกลไกที่มีความสำคัญ ที่ทำให้งิจกรรมในนามภาคีความร่วมมือขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผู้ปฏิบัติงานจะเข้าใจและสามารถทำงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานคนอื่นได้ การประสานงานดังกล่าวไม่จำเป็นต้องประสานงานผู้ที่เป็นหัวหน้าองค์กรภาคีเครือข่ายโดยตรง

ประการที่หก กลไกภาคประชาชนต้องมีความเข้มแข็งในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในการสร้างความร่วมมือในมิติด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่นนั้นกลไกที่สำคัญอย่างยิ่งคือ กลุ่มองค์กรภาคประชาชนที่มีภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและเกิดการรวมตัวกัน เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม โดยสามารถดำเนินกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเผยแพร่ การประยุกต์ การอนุรักษ์ ฯลฯ หากภาคประชาชนเกิดความเข้มแข็งจะนำไปสู่การของบประมาณในการ

สนับสนุนการดำเนินกิจกรรมและสามารถผลักดันนโยบายและข้อเสนอในการดำเนินกิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ประการที่เจ็ด การสนับสนุนภารกิจของภาคีเครือข่าย เป็นมิติที่เป็นผลในการสร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือ นอกจากการให้ข้อเสนอแนะ การแสดงความคิดเห็นแล้ว ภาคีเครือข่ายถือว่าเป็นกลุ่มองค์กรที่มีทรัพยากรที่สำคัญสามารถส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมในมิติทางด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เช่น การเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มภาคประชาชนในการดำเนินงานด้านมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมภายในชุมชนท้องถิ่น การให้งบประมาณสนับสนุนการดำเนินกิจกรรม หรือแม้กระทั่งการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ หรือการประชาสัมพันธ์หมอลำสินไซ

ประการที่แปด ความร่วมมือท้องถิ่นในมิติการเมืองท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม นักการเมืองท้องถิ่นในระดับพื้นที่หรือในระดับจังหวัดมีผลต่อการขับเคลื่อนนโยบายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น การเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความร่วมมือและการเข้าถึงงบประมาณมีความสำคัญมากที่ฝ่ายการเมืองต้องเข้าใจบริบทพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการประสานงานในระดับจังหวัด เพื่อให้กลุ่มคนต่างๆ ภายในจังหวัดได้รับรู้ถึงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

ประการที่เก้า ความร่วมมือกับการสร้างนวัตกรรมท้องถิ่นที่เชื่อมโยงมิติด้านอื่นๆ การสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นในท้องถิ่นถือเป็นอีกหนึ่งนวัตกรรม ที่ส่งผลในการพัฒนาต่อยอด โดยการประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นและเชื่อมโยงกับมิติด้านอื่นๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ การสร้างผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันเครือข่ายความร่วมมือยังมีเกิดการผนึกกำลังเพื่อขับเคลื่อน

การดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างเข้มแข็งและเป็นรูปธรรมภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ประการที่สิบ วัฒนธรรมกับการเชื่อมประสานกลุ่มองค์กรภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานร่วมกัน การนำวัฒนธรรมซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเชื่อมสัมพันธ์กับหน่วยงานองค์กรต่างๆ ที่เข้ามาดำเนินงานร่วมกันอาจกล่าวได้ว่า “วัฒนธรรมเป็นจุดเชื่อมประสานการดำเนินงานร่วมกัน” ได้อย่างลงตัว

ทั้งนี้องค์ความรู้ในกระบวนการหรือแนวทางในการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่น ในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุ โดยการใช้มรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่นสามารถดูเพิ่มเติมได้จากสุนทรชัย ขอบยศ และคณะ (2562ข) ที่ได้สรุปแนวทางการสร้างความร่วมมือของท้องถิ่นไว้เป็นคู่มือแนวทางการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น อันเป็นดอกผลหนึ่งของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

10. สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การกระจายอำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ได้หวังเพียงให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง หากแต่ต้องการเห็นองค์กรภาคีสังคมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ เข้มแข็งไปด้วย สภาพการบริหารจัดการท้องถิ่นต้องบริหารจัดการและจัดบริการสาธารณะให้แตกต่างกัน ตามบริบทและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นตนเอง ท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์จะช่วยสร้างเสน่ห์ของท้องถิ่นและสะท้อนความกล้ายืนหยัดในขีดความสามารถในการจัดการตนเอง โดยที่รัฐหรือท้องถิ่นอื่นอาจไม่มีการดำเนินการ โดยการอาศัยทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการชุมชนท้องถิ่น ในขณะที่สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเฉพาะการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสมบูรณ์

ในปี พ.ศ. 2564 และการก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด ในปี พ.ศ. 2574 สถานะเช่นนี้ย่อมมีผลต่อการกำหนดทิศทางการนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อรับมือกับการเคลื่อนตัวของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง หากไม่ตระหนักถึงปัญหาก็จะไม่ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ ที่เป็นเสมือนคลังปัญญาของชุมชนท้องถิ่น โดยองค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ก็ได้อธิบายถึงแนวคิด Active Ageing หรือพลฒพลัง ซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่มีพลัง โดยเน้นที่การมีสุขภาพที่ดี (Healthy) การมีความมั่นคงหรือการมีหลักในการประกันชีวิต (Security) และการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งกรณีศึกษาของกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นจี่ล้วนแต่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุและยังเป็นผู้ที่มีศักยภาพ แต่ยังคงขาดการเข้าไปหนุนเสริมในทางนโยบาย ในขณะที่เดียวกันยังขาดการรับรู้เกี่ยวมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่เป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า ส่งผลให้ขาดการให้ความสำคัญและการเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อจุดประกายความคิดต่อกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นจี่ทำให้อ่อนการดำเนินโครงการวิจัยบริบทของพื้นที่ยังไม่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของกลุ่มศิลปินหมอลำลิ้นจี่และยังขาดการสืบค้นข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมในแง่มุมทางประวัติศาสตร์หมอลำลิ้นจี่ตลอดจนสถานการณ์ปัญหาในการอนุรักษ์หมอลำลิ้นจี่ภายในพื้นที่ยังไม่มีมีการสืบค้นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาพื้นที่ผ่านการนำเอาทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่

หากจะอธิบายรูปแบบการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance) ของ วสันต์ เหลืองประภัสร์ (2557) เครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่นี้สอดคล้องกับแนวทางการประสานความร่วมมือ (co-operation) ซึ่งเป็นความร่วมมือที่เหนือกว่าขั้นประสานงานกัน (co-ordination) โดยการประสานความร่วมมือมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างกันซึ่งเป็นข้อตกลงความร่วมมือหรือ MOU อย่างเป็นทางการระหว่างสถาบันหรือองค์กร

ภาคส่วนต่างๆ ที่มีเป้าหมายร่วมกันในการทำกิจกรรมบางอย่างนั่นเอง ปัญหาสาธารณะยุ่งยากซับซ้อน (Wicked Problem) (พัชรี สีโรรส, 2557) ทำให้แนวทางการแก้ไขปัญหาแบบเดิมไม่สามารถใช้แก้ไขปัญหาได้อีกต่อไป (Goldsmith & Eggers, 2004) ซึ่งภายหลังจากการดำเนินการวิจัยได้ก่อให้เกิดรวมกลุ่มในนามกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่บ้านห้วยหว้า และเกิดภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่ขึ้น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ได้แก่ **มิติทางสังคมและวัฒนธรรม** ได้ส่งผลกระทบต่อทัศนคติของคนภายในชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่และได้เข้าร่วมกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบ เช่น การเข้าร่วมปฏิบัติการชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การร่วมจัดงานเปิดอุทยานการเรียนรู้ลิ้นจี่ตำบลโนนฆ้อง การร่วมรับชมการแสดงหมอลำลิ้นจี่ในงานบุญอุทิศต่างๆ รวมไปถึงเกิดการว่าจ้างกลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่บ้านห้วยหว้าในงานประเพณีงานเกษียณอายุราชการ งานบุญอุทิศ เป็นต้น ในมิติทางวัฒนธรรมได้นำไปสู่การเชื่อมประสานภาคส่วนต่างๆ ที่ดำเนินงานส่งเสริม และสนับสนุนการดำเนินงานทางด้านวัฒนธรรมเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งงานทางวัฒนธรรมเป็นอีกหนึ่งภารกิจขององค์กรต่างๆ มีความสำคัญในขณะเดียวกันงานวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่า มีความวิจิตรงดงาม และเป็นสิ่งที่สอดแทรกคุณค่าและสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตผู้คนในชุมชน ทั้งยังเป็นอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในท้องถิ่น และได้นำการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการผนึกกำลังการสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรม ทั้งยังก่อให้เกิดผลรูปธรรมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ได้แก่ **มิติทางเศรษฐกิจ** ส่งผลให้เกิดการนำเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลิ้นจี่ไปเผยแพร่ในงานพิธีต่างๆ เช่น งานบุญอุทิศ งานเก็บ

ข้อมูลทางวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น งานหมอลำคาร์นิวัล (Mor Lum Carnival) จังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. 2562 งานเปิดอุทยานการเรียนรู้ลินไซตำบลโนนฆ้องหรือแม่กระทั่งการทดลองปฏิบัติการชุมชนท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้ส่งผลให้เกิดรายได้ต่อกลุ่มอนุรักษ์และประยุคต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซบ้านห้วยหว้า กลุ่มผ้าไหมบ้านห้วยหว้า กลุ่มจักรสานบ้านห้วยหว้า และร้านค้าต่างๆ ภายในชุมชน เกิดเงินหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจภายในชุมชน ซึ่งมาจากการใช้จ่ายของผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมเยือนในชุมชนบ้านห้วยหว้า ในปี พ.ศ. 2561 กลุ่มผู้สูงอายุมีรายได้จากการแสดงมากกว่า 100,000 บาท และยังได้แสดงผลงานในรายการไม้คันทองคำหมอลำฝั่งเพชร ณ สถานีโทรทัศน์เวิร์คพอยท์ อันเป็นการบันทึกเทปรายการเพื่อเผยแพร่กิจกรรมอนุรักษ์และประยุคต์หมอลำลินไซระดับประเทศ ในส่วนของมิติทางการเมืองและนโยบาย ได้เกิดการนำทุนทางวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ในหลากหลายมิติ เช่น ชุมชนบ้านห้วยหว้าได้ประชาคมเสนอโครงการจัดทำผ้าไหมลายลินไซ โครงการส่งเสริมสุขภาพชุมชนด้วยหมอลำลินไซ, นอกจากนี้สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่นได้เสนอโครงการจัดทำอุทยานการเรียนรู้ลินไซ โครงการส่งเสริมการสร้างอาชีพภายในชุมชน โดยเสนอโครงการในแผนปีงบประมาณ 2564 งบประมาณกว่า 5,490,000 บาท ในขณะเดียวกันเทศบาลตำบลโนนฆ้องได้นำเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมมาเผยแพร่ในโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลโนนฆ้อง ทั้งยังได้เสนอแนะแนวทางการของบประมาณสนับสนุนจากทางเทศบาลตำบลโนนฆ้อง ทั้งนี้โรงเรียนห้วยหว้าวิทยาคมได้มีแนวทางการนำเอากลุ่มอนุรักษ์และประยุคต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซบ้านห้วยหว้ามาเป็นอีกกหนึ่งกิจกรรมภายในหลักสูตรท้องถิ่น

นอกจากประเด็นที่ได้กล่าวมาข้างต้นการดำเนินการวิจัยยังก่อให้เกิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม

นันทนาการผ่านการนำเอามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซมาดำเนินกิจกรรม ทั้งยังให้กลุ่มผู้สูงอายุได้พบปะพูดคุย ป้องกันผู้สูงอายุไม่ให้อยู่เพียงลำพังภายในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่สภาวะซึมเศร้าหรือสภาวะเครียดอื่นที่จะนำมาสู่การสูญเสียจากการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นการให้กลุ่มอื่นๆ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุภายในชุมชนที่มีคุณูปการต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น เป็นอีกหนึ่งกลุ่มคนภายในชุมชนที่เป็นทุนทางสังคมที่มีความสำคัญ เพราะหลักการสำคัญหนึ่งในการพัฒนาผู้สูงอายุคือ “ไม่ล้ม ไม่ลืม ไม่ซึมเศร้า กินข้าวแซบ” ซึ่งการมีบทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมของท้องถิ่นสอดคล้องกับหลัก Active Ageing หรือพหุพลัง และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของแผนพัฒนาผู้สูงอายุฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 พ.ศ. 2561 คือ ผู้สูงอายุไม่ใช่บุคคลผู้ด้อยโอกาสหรือเป็นภาระต่อสังคม แต่สามารถมีส่วนร่วม เป็นพลังพัฒนาสังคมจึงควรได้รับการส่งเสริมและเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน และรับให้ดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี และคงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดีให้นานที่สุด ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาทุกข์ยาก ต้องได้รับการเกื้อกูลจากครอบครัว ชุมชน สังคม และรัฐอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมการสร้างหลักประกันในวัยสูงอายุเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมโดยการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน

ภายใต้การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำลินไซภายในชุมชนท้องถิ่น การบริหารจัดการเครือข่ายเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในนามภาคีเครือข่ายสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน โดยต้องอาศัยทั้งความเป็นทางการและไม่เป็นทางการในการบริหารจัดการเครือข่าย (สุนทรชัย ขอบยศ, 2563) โดยในที่นี้หมายถึงการดำเนินการประสานการดำเนินกิจกรรมต้องมีความยืดหยุ่น มีบรรยากาศที่เป็นกันเอง

ในการพบปะพูดคุย การจัดประชุมระดมความคิดเห็น จากภาคีเครือข่ายในการกำหนดการดำเนินกิจกรรม ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เครือข่ายต้องเป็น ลักษณะการพึ่งพาค้ำยันซึ่งกันและกันและเกิดการดำเนิน ตามภารกิจที่ได้ตั้งไว้ เสรี พงศ์พิศ (2548) ได้อธิบายว่า ลักษณะเครือข่ายที่ดีและสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันในนามภาคีเครือข่าย การแบ่งปันทรัพยากร เครือข่ายมีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนทรัพยากร การทำกิจกรรมร่วมกัน เครือข่าย มีการสร้างกิจกรรม/โครงการร่วมกัน ความรู้สึกถึง ความเป็นพี่น้อง เครือข่ายมีความรู้สึกเป็นพี่น้อง เป็นเจ้าของเครือข่าย ทำให้อยากทำกิจกรรมร่วมกัน จึงจะนำไปให้เกิดความยั่งยืนร่วมกัน และการบริหารจัดการ นั้นเป็นเรื่องการจัดการเครือข่าย (Rhodes, 1996) โดยเฉพาะการจัดการเครือข่ายทางวัฒนธรรมโดย การจัดการเครือข่ายเป็นหลักการหนึ่งของธรรมาภิบาล หรือการบริหารจัดการ (Governance as Network) ตามคำนิยามของ Rhodes (2000)

ทั้งนี้การศึกษาความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรม ของผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหมอลำสินไซ สามารถสรุป โดยแสดงให้เห็นผ่าน Sin-Sai Model ซึ่งมีประเด็น สำคัญได้แก่ S : Search of Local History (การค้นหา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่น) ; I : Integration (การบูรณาการโดยเน้นการทำงานเชิงพัฒนา) ; N : Network (เครือข่ายเพื่อการจัดการท้องถิ่น) ; S : Sustainable (ความยั่งยืนในการพัฒนาท้องถิ่น) ; A : Awareness and Action (การสร้างตระหนัก และการปฏิบัติการทางวัฒนธรรม) และ I : Identity (การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น)

11. ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา เครือข่ายทางวัฒนธรรม

ประการแรก การสร้างความร่วมมือในการจัดการ ท้องเที่ยวท้องถิ่นโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมภายใน ท้องถิ่นเป็นฐาน หากชุมชนมีความพร้อมด้านการจัดการ วัฒนธรรม โดยการจัดการท่องเที่ยวท้องถิ่นเชิงวัฒนธรรม ได้แก่ การพัฒนากลุ่มต่างๆ ให้เกิดความเข้มแข็ง เช่น กลุ่มอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม หมอลำสินไซ กลุ่มกลองยาวสินไซบ้านห้วยหว้า และ อุทยานการเรียนรู้สินไซตำบลโนนฆ้อง หากพัฒนา กลุ่มอาชีพต่างๆ ภายในชุมชน เช่น กลุ่มจักสานของ ผู้สูงอายุ กลุ่มทอผ้าไหมผู้สูงอายุ กลุ่มทำประคตเอาไหม และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่นๆ ก็จะสามารถนำกลุ่ม อนุรักษ์สินไซมาเป็นตัวดึงดูดให้ผู้คนลงมาศึกษาทุนทาง วัฒนธรรมภายในชุมชนอื่นๆ ได้อีก ซึ่งภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้องดำเนินนโยบายและให้การสนับสนุนที่จะนำ ไปสู่การพัฒนาสู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ ในอนาคต

ประการที่สอง ด้านการยกระดับกิจกรรมด้าน ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับจังหวัดและในระดับ ตำบล การยกระดับภาคีเครือข่ายในมิติด้านวัฒนธรรม ให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น โดยร่วมมือกันกับ นักวิชาการที่สนใจประเด็นด้านสินไซในพื้นที่ โดยสามารถพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงวรรณกรรมสินไซ ในระดับจังหวัด เนื่องจากจังหวัดขอนแก่นมีกิจกรรม ฝาผนังเรื่องสังข์สินไซ เช่น สิมวัดไชยศรี ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น สิมวัดสวนวาริ อำเภอ บ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น โดยสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ขอนแก่น และกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ร่วมกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ สามารถร่วมมือ ในการส่งเสริมการเรียนรู้การท่องเที่ยวเชิงวรรณกรรมได้ อันจะเกิดประโยชน์แก่ประชาชนในแต่ละพื้นที่ในการ กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น ทั้งนี้เทศบาลตำบลโนนฆ้อง

มีแนวคิดจะยกระดับหมอลำลิ้นไซ้ขึ้นเป็นบุญประเพณีประจำตำบล เช่น บุญกุ่มข้าวใหญ่ (บุญกองข้าว) ลำลิ้นไซ้บ้านห้วยหว้า หรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ลำลิ้นไซ้ตำบลโนนฆ้อง ก็จะเป็นการสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นโดยปริยาย

ประการที่สาม แผนพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น ชุมชนสามารถร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่น เพื่อเห็นความเชื่อมโยงกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ซึ่งอาจจะไม่ใช่เฉพาะหมอลำลิ้นไซ้เท่านั้น อาจจะมีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมอื่นๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน ภูมิปัญญาในการรักษาโรค ประเพณีพิธีกรรมหรือความเชื่ออื่นๆ หากมีการรวบรวมชุดข้อมูลทางวัฒนธรรมจะได้ข้อมูลทางวัฒนธรรมและสามารถพิจารณาว่ามีเรื่องใดที่สามารถพัฒนาเป็นประเด็นในเชิงนโยบาย ซึ่งการจัดทำพัฒนามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นโดยอาจจะร่วมมือกับ

สถาบันการศึกษาหรือสำนักงานวัฒนธรรม เพื่อจะนำไปสู่การสร้างพื้นที่ต้นแบบในการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมวัฒนธรรมต่อไป

ประการที่สี่ ด้านการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลิ้นไซ้ หากมีการกำหนดกิจกรรมหลักร่วมกันว่าจะดำเนินการร่วมมือกันในประเด็นใด ก็จะสามารถหาช่องทางในการร่วมสนับสนุนในแต่ละกิจกรรมย่อยภายในกิจกรรมใหญ่ได้ โดยต้องมีการจัดทำโครงการหลักที่สามารถเชิญชวนภาคีเครือข่ายเข้ามาร่วมกิจกรรม เช่น หากมีการจัดงานมหกรรมหมอลำลิ้นไซ้ตำบลโนนฆ้องขึ้น ต้องมีกลุ่มหมอลำลิ้นไซ้ภายในตำบลเข้าร่วม โดยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการ ดังนั้นการทำงานในลักษณะเครือข่ายภารกิจหลักที่จะร่วมมือกันมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเน้นการเชื่อมโยงเครือข่ายกิจกรรมการอนุรักษ์และประยุกต์หมอลำลิ้นไซ้ อันเป็นการสร้างความร่วมมือทางวัฒนธรรมที่เหนียวแน่นและมั่นคงต่อไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2561). *มาตรการขับเคลื่อนระเบียบวาระแห่งชาติ เรื่องสังคมผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สามลดา.
- คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาผู้สูงอายุฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 – 2564) ฉบับปรับปรุงครั้งที่ 2 พ.ศ.2561*. สืบค้นจาก http://www.dop.go.th/download/laws/law_th_20152309144546_1.pdf
- นันทิยา หุตานุกัฏ และณรงค์ หุตานุกัฏ. (2546). *การพัฒนาองค์กรชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ประเวศ วะสี. (2557). *พลังการขับเคลื่อนการจัดการตนเองบนแผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- พระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496. (2496, 17 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. ฉบับกฤษฎีกา 70 ตอนที่ 14ก. น. 222-257.
- พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546. (2546, 22 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. ฉบับกฤษฎีกา 120 ตอนที่ 124ก. น. 1-15.
- พระราชบัญญัติเทศบาล (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2552. (2552, 13 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. ฉบับกฤษฎีกา 126 ตอนที่ 85ก. น. 7-9.
- พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม พ.ศ. 2559. (2559, 1 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. ฉบับกฤษฎีกา 133 ตอนที่ 19ก. น. 1-9.
- พัชรี สีโรรส. (2557). *การจัดการปกครองและนโยบายสาธารณะ. วารสารการเมืองการปกครอง*, 4(2), 1-12.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2559). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย 2559*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ (กผส.).
- วรรณดี สุทธิสาร. (2560). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและกระบวนการทางสำนึก*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- วสันต์ เหลืองประภัสร์. (2557). *การศึกษาและรวบรวมตัวอย่างการบริหารกิจการบ้านเมืองแบบร่วมมือกัน (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาคธุรกิจเอกชนภาคประชาสังคมและชุมชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิชัย รูปขำดี และคณะ. (2552). *การประเมินองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเป็นเลิศเพื่อรับรางวัลพระปกเกล้า ประจำปี 2552*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วีระ โรจน์พจนรัตน์. (2551). *การจัดการวัฒนธรรมกับความเจริญของประเทศ. วารสารเทคโนโลยีสุรนารี*, 2(2), 85-97.
- วีระศักดิ์ เครือเทพ. (2547). *ทุนทางสังคมกับการจัดการภาครัฐยุคใหม่: กรณีศึกษาความร่วมมือของชุมชนกับ อบต. ในการจัดการปัญหาผลกระทบภายนอก. ใน ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ (บรรณาธิการ), ทุนทางสังคม และวัฒนธรรมในระบบเศรษฐกิจและการจัดการยุคใหม่รวมบทความจากการประชุมวิชาการประจำปี 2547 มหาวิทยาลัยนเรศวร*. กรุงเทพฯ: บริษัท พี.เอ ลีฟวิ่ง จำกัด.

- _____ . (2550). *เครือข่าย : นวัตกรรมการทำงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : บทวิเคราะห์ว่าด้วยการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในแนวระนาบเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2555). *ไซท์สลับท้องถิ่นสไตล์ Out of the Box*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า.
- สุนทรชัย ขอบยศ. (2563). *การบริหารจัดการเครือข่ายภาคสาธารณะ Public Governance*. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- _____ . (2562ก). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เข้มแข็งและยั่งยืน. *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 17(2), 115-138.
- _____ . (2562ข). *ลินไซชิปไทย*. มหาสารคาม: ศูนย์ยุทธศาสตร์ศึกษาศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.
- สุนทรชัย ขอบยศ และคณะ. (2562ก). *กลอนลำและประวัติศาสตร์หมอลำลินไซบ้านห้วยหว้า ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น*. มหาสารคาม: อภิชิตการพิมพ์.
- _____ . (2562ข). *คู่มือแนวทางการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุเพื่อการอนุรักษ์และประยุกต์มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น*. มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- _____ . (2562ค). *แนวทางการสร้างความร่วมมือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมกิจกรรมผู้สูงอายุในการอนุรักษ์และประยุกต์ใช้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น : กรณีศึกษาการอนุรักษ์หมอลำลินไซ ตำบลโนนฆ้อง อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น*. มหาสารคาม: รายงานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่ายยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- _____ . (2551). *แนวคิด แนวปฏิบัติ ยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์สนธยา.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2552). *แปรถิ่นเปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นฐานของประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Goldsmith, Stephen & Eggers, William D. (2004). *Governing by Network: The New Shape of the Public Sector*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press.
- Rhodes. (1996). The New Governance: Governing without Government. *Political Study*, XLIV.
- _____ . (2000). Governance and Public Administration. In J. Pierre (Ed.), *Dedating Governance: Authority, Steering, and Democracy*. New York, NY: Oxford University Press.